

Uluslararası
Uygur Araştırmaları Dergisi
2015/5

AYI İSLAM BATUR MASALININ VLADİMİR PROPP'UN “MASALLARIN YAPISAL ÇÖZÜMLEMESİ” YÖNTEMİYLE İNCELENMESİ

The Analysis of The Ayi Islam Batur Tale via Vladimir Propp's “Structural Analysis of The Folktales” Method

Fatoş YALÇINKAYA*

Özet

Masallar, diğer halk bilgisi ürünleri gibi çeşitli kuramsal yaklaşımlar ve yöntemlerle incelenmektedir. Bu yöntemlerden birisi Vladimir Propp'un Masalların Yapısal Çözümlemesi yöntemidir. Söz konusu yöntem masalı oluşturan yapı elementlerine yönelik olup masaldaki fonksiyon adı verilen temel hareketleri tespit etmek ve bu suretle masalın şemasını çıkarmak, tüm masallar için genel geçer bir yapı iskeletine ulaşmayı hedefler. Bu makalede Propp'un yapısal çözümleme yöntemi Uygurlara ait Ayı İslam Batur masalına uygulanacak ve masalın fonksiyonları tespit edilip temel çatısı ortaya konulacaktır.

Anahtar Sözcükler: Uygur, Ayı İslam, masal, fonksiyon, Propp.

Abstract

As the other folklore products the fairy tales have also been analysed via various theoretical approaches and methods. One of these methods is Vladimir Propp's Structural Analysis of The Folktales method. Propp, aimed at reaching the structural elements that create the folk tale. What Propp wanted to realise during this analysis was to identify the functions and movements, create the scheme of the tale and reach a structural framework of the genre that is universally applicable. The functions and movements of the Uyghur tale Ayı İslam Batur will be identified and the tale's scheme will be created by Propp's structural analysis method in this work.

Keywords: Uyghur, Ayı İslam, Tale, Function, Propp.

Giriş

Bu yazıda Uygurlara ait Ayı İslam Batur adlı masal, Propp'un *Masalların Yapısal Çözümlemesi* yöntemiyle incelenecektir. Bunun için önce Propp'un *Masalların Yapısal Çözümlemesi* yönteminin ne olduğu hakkında bilgi verilecektir.

Propp, *Masalların Biçimbilimi* adlı çalışmasında A. N. Afanasyev'in derlediği *Rus Halk Masalları*'nı inceleme konusu olarak seçer. Yaptığı çözümleme ile bütün olağanüstü masalların kaynaklandığı temel yapıyı ortaya çıkaran bu yapı ilk kez 1928 yılında Rusça olarak yayımlanır (Propp 2001: 9).

Rus Halk Bilimci Vladimir Propp'un 1928 yılında Leningrad'da yayımlanan *Morfologiya Skazkisi* isimli eserinde masallar yapılarına göre incelenmiştir. Propp, *Morfolojik Yöntem*

---

* Doktora Öğrencisi, Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü Türk Halk Bilimi Anabilim Dalı, İzmir-TÜRKİYE, E-posta:fatos-yalcinkaya@hotmail.com.

adını verdiği bu yöntemle, masalın belli bir dönem içinde geçirdiği değişimlere yoğunlaşmak yerine, herhangi bir zaman dilimi içinde bir masalın unsurları üzerine yoğunlaşmayı tercih etmiştir(Ekici 2013: 122).

Propp'un, Tarihi-Cografî yönteme tepki olarak ortaya koyduğu bu yöntem, Tarihi-Cografî yöntemdeki gibi tek bir masal tipinin varyantlarını karşılaştırmak yerine, çeşitli masallardaki aynı göreve sahip yapıları ortaya çıkararak masalların yapısal mantığının nasıl kurgulandığını açıklamaya çalışır(Ekici 2013: 122).

Propp'un yönteminde iki ana kavram söz konusudur. Bunlar *fonksiyon* ve *rol*dür. Propp'a göre fonksiyonlar masalın temel parçalarıdır. Her fonksiyon, masaldaki bir karakterin bir aksiyonu yani belli bir nedene bağlı olarak ortaya çıkan ve belli sonuçları olan bir harekettir(Ekici 2013: 122). Propp' a göre masal kahramanları daima aynı fonksiyonları icra ettikleri için fonksiyonların sayısı sınırlı, masal kahramanlarının sayısı ise sınırsızdır. Aynılık ve çeşitlilik masalların iki farklı özelliğidir. Masal kahramanları, değişen nesnelere, çevre, inanç ve âdetler masalarda çeşitlilik ve zenginliği; fonksiyonlar ise aynılık ve tekdüzeliği sağlar (Günay 2011: 28).

Propp, her bir fonksiyon için bir rakam kullanır ve her fonksiyonun tarifini yaptıktan sonra bu fonksiyonlara birer işaret verir çünkü fonksiyona verilecek bu işaretler masal yapılarının şematik karşılaştırılmasını sağlar. Daha sonra masalın özetini çıkarıp masaldaki hareketleri tespit eder. Sonuç kısmında ise masalın şemasını çıkarır. Onun ulaşmak istediği ise işte bu şemadır çünkü o;değişmez, sabit unsur olan fonksiyonlara göre masalı tarif ve tahlil etmenin daha doğru olduğunu savunur.

Propp, 31 fonksiyon olduğunu söyler. Bunlar:

I. Aileden biri evden uzaklaşır. (Tanımı, uzaklaşma; simgesi, β.)

II. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (Tanımı, yasak;simgesi, γ.)

III. Yasak çiğnenir. (Tanımı, yasağı çiğneme; simgesi, δ.)

IV. Saldırgan bilgi edinmeye çalışır. (Tanımı, soruşturma; simgesi, ε.)

V. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar. (Tanımı, bilgi toplama; simgesi, ζ.)

VI. Saldırgan, aldatmayı deneyerek kurbanını ya da onun servetini ele geçirmeye çalışır. (Tanımı, aldatma; simgesi, η.)

VII. Kurban aldanır ve böylece istemeyerek düşmanına yardım etmiş olur.(Tanımı, suça katılma; simgesi, θ.)

VIII. Saldırgan aileden birine zarar verir. (Tanımı, kötülük; simgesi, A.)

VIII a. Aileden birinin bir eksiği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.(Tanımı, eksiklik; simgesi, a.)

IX. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur; kahraman gönderilir ya da kahramanın gitmesine izin verilir.(Tanımı, aracılık ve geçiş anı; simgesi, B.)

X. Aracı kahraman, eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (Tanımı, karşıt eylemin başlangıcı; simgesi, C.)

XI. Kahraman evinden ayrılır.(Tanımı, gidiş; simgesi, ↑.)

XII. Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır. (Tanımı, bağışçının ilk işlevi;simgesi, D.)

- XIII. Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.(Tanımı, kahramanın tepkisi; simgesi, E.)
- XIV. Büyülü nesne kahramana verilir. (Tanımı, büyülü nesnenin alınması;simgesi, F.)
- XV. Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir. (Tanımı, iki krallık arasında yolculuk ve bir kılavuz eşliğinde yolculuk; simgesi, G.)
- XVI. Kahraman ve saldırgan, bir çatışmada karşı karşıya gelir.(Tanımı,çatışma; simgesi, H.)
- XVII. Kahraman özel bir işaret edinir.(Tanımı, özel işaret; simgesi, J.)
- XVIII. Saldırgan yenik düşer. (Tanımı, zafer; simgesi, I.)
- XIX. Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.(Tanımı,giderme; simgesi, K.)
- XX. Kahraman geri döner.(Tanımı, geri dönüş; simgesi, ↓.)
- XXI. Kahraman izlenir. (Tanımı, izleme; simgesi, Pr.)
- XXII. Kahramanın yardımına koşulur. (Tanımı, yardım; simges, Rs.)
- XXIII. Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider. (Tanımı, kimliğini izleyerek gelme; simgesi, O.)
- XXIV. Düzmece bir kahraman, asılsız savlar ileri sürer.(Tanımı, asılsız savlar;simgesi, L.)
- XXV. Kahramana güç bir iş önerilir.(Tanımı, güç iş; simgesi, M.)
- XXVI. Güç iş yerine getirilir.(Tanımı, güç işi yerine getirme; simgesi, N.)
- XXVII. Kahraman tanınır.(Tanımı, tanı(n)ma; simgesi, Q.)
- XXVIII. Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar. (Tanımı, ortaya çıkarma; simgesi, Ex.)
- XXIX. Kahraman yeni bir görünüm kazanır. (Tanımı, biçim değiştirme; simgesi, T.)
- XXX. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.(Tanımı, cezalandırma; simgesi, U.)
- XXXI. Kahraman evlenir ve tahta çıkar.(Tanımı, evlenme; simgesi, W°.) (Propp 2001: 45-87)

Propp, masaldaki en az fonksiyonlar kadar önemli olan başlangıç durumunu şu şekilde izah eder:“*Masalların girişinde genellikle bir başlangıç durumu bulunur. Ailenin üyeleri sayılır ya da geleceğin kahramanı (sözgelimi, bir asker) yalnızca, adıyla ya da durumunun betimlenmesiyle belirtilir. Her ne kadar bu başlangıç durumu, bir işlev değilse de yine de önemli bir biçim bilimsel öge niteliği taşır...Bu ögeyi, başlangıç durumu olarak tanımlıyor ve ‘α’ ile belirtiyoruz.*” (Propp 2001: 45)

Propp’a göre, masalda başlangıç durumu dışında olay örgüsünü belirlememekle birlikte, büyük bir önem taşıyan başka ögeler de vardır. Bunlar: İşlevler arasında bağlantıyı sağlayan yardımcı ögeler (&), üçlemeyi kolaylaştıran ögeler (...) ve güdülenmedir (motivasyon).

Propp’a göre masalda estetik açıdan son derece çarpıcı biçimlere bürünen bir bilgi edinme dizgesi gelişmiştir. Bilgi edinme dizgesi zorunlu olmamakla birlikte yine de uygulanabilmektedir. Olayın akışı içinde bir işlevi öbürüne bağlayan da bu bilgilerdir. Bir kişi başka birinden bir şey öğrenir, bu da bir önceki işlevi bir sonrakine bağlar. Sonuç olarak kişiler eyleme geçmek için bir şey öğrenmek zorundadırlar ve bu bilgi edinme ise işlevler arasında bağlantıyı sağlayacak bir unsurdur. Üçlemeyi kolaylaştıran ögeler kısmını ise Propp, şu şekilde izah eder. Ona göre nitelik verici bazı özel ayrıntılar üçlenebileceği

gibi; bazı işlevler, işlev ikilikleri, işlev kümeleri ya da bazı kesitlerin tümü üçlenebilir. Üç yıl, üç iş gibi. Üçüncü iş en zor, üçüncü çatışma ise en korkunç olanıdır. İki kez olumsuz sonuçlanan iş, üçüncüsünde olumlu bir sonuç içerir. Diğer önemli unsurdan biri olan güdülenme ise bir eksikliğin fark edilmesi sonucu ortaya çıkar. Kahramana, başlangıçtaki eksiklik ya da kötülük araçlar vasıtasıyla iletilir ya da kahraman kendisi bunu öğrenir. Kahramanın gücü, gözüpek oluşu ve benzeri birçok başka şey arayışa yola açacaktır. Bunların hepsi güdülenmeyi sağlar (Propp 2001: 104).

Propp'un masalları biçimsel olarak incelerken üzerinde durduğu bir diğer unsur ise *olaylar dizisidir* (hareket). Her yeni kötülük ya da zarar, her yeni eksiklik yeni bir olay dizisine yol açar. Olay dizisi, bir kötülük veya bir eksiklikle başlar. Bir dizi işlevlerden geçerek eksikliğin giderilmesi, sorunun çözülmesi veya evlenmeyle son bulur. Olay dizileri birbirine şu şekillerde bağlanabilir:

1. Bir olaylar dizisi hemen bir başka olaylar dizisinin arkasından gelir.
2. Bir önceki olaylar dizisi bitmeden yeni bir olaylar dizisi başlayabilir.
3. Araya giren ikinci derecede olgularla masal kesintiye uğrar ve karmaşık bir şema elde edilir.
4. Masal aynı anda yapılmış iki kötülükle başlayabilir. Önce biri tümüyle giderilir, diğeri sona bırakılabilir.
5. İki olay dizisinin ortak bir sonucu olabilir.
6. Masalda bazen iki arayıcı vardır ve bunlar birbirinden ayrılırlar(Propp 2001: 121-124). Bu yüzden bütün bu olaylar dizisinin şemaları birbirinden farklıdır.

Propp, masalların şemasını çıkarır. Onun hedeflediği şey ise şudur: “...*Bu şema, her masal için, bir ölçü birimdir...Söz konusu şemaya çeşitli metinleri uyguladığımızda masallar arasındaki bağlantıları da tanımlayabiliriz. Böylece masallar arasındaki benzerlik sorunuyla birlikte konular ve değişkeler sorunu da yeni bir çözüme kavuşabilir.*” (Propp 2001: 89) Propp, masalları bu yöntemle, yapısal olarak incelerken neyi amaçladığını da böylece açıklamış olur.

A. Ayı İslam Batur Masalı

Bu masal Uygur Türkleri arasında anlatılan masallardan birisidir. Masalın olay örgüsü şöyledir(İnayet 2007:178-188):

1. Bir padişahın üç kızı vardır. Padişah en küçük kızını çok sevmektedir.
2. Üç kız kardeş bir dağa giderler.
3. Dağda dibinde altın ve incilerin bulunduğu bir ırmak vardır.
4. Kız kardeşler ırmağa girip yüzerler.
5. Kardeşler ırmakta yüzerlerken bir ayı gelip en küçük kardeşin kıyafetlerini çalar.
6. Ayı prensesi kaçırıp mağarasına götürür ve mağaranın ağzını bir taşla kapatır.
7. Ayı, prensesle birlikte olur. Bu birliktelikten bir erkek çocuk dünyaya gelir.
8. Çocuk insana benzemesine rağmen vücudu tüylü olduğundan annesi ona *Ayı İslam Batur* adını verir.
9. Ayı İslam Batur on beş yaşına girince annesinin başından geçenleri öğrenir ve annesini alarak mağaradan kaçır.
10. Ayı İslam yolda karşılaştığı Ayı'yı öldürür.
11. Ayı İslam Batur, ormanda kendi adıyla yol kesip haraç toplayan Dağ Baturu ve Upkan ile karşılaşır, onlardan gerçek kimliğini gizler.
12. Ayı İslam Batur, onları dövüşte yenerek kendisine köle yapar.
13. Ayı İslam Batur'la annesi, birlikte annesinin memleketine gelirler.
14. Padişah küçük kızını görünce çok sevinir. Bundan sonra hep birlikte mutlu mesut yaşarlar.
15. Ayı İslam Batur, bir gün Dağ Baturu ve Upkan'la ava çıkar ve yemek pişirmesi için Upkan'ı kulübede bırakır.
16. Upkan uyuyakalınca ateş söner ve Upkan ateş aramaya çıkar.

17. Upkan ateş ararken yedi başlı dev Yalmavuz ile karşılaşır.
18. Yalmavuz Upkan'a ateş verir ancak onun pişirdiği etleri yiyip bitirir. Bu durum iki gün devam eder. Üçüncü gün Ayı İslam Batur;Yalmavuz'u bekler ve gelince de devin altı başını keser.
19. Yalmavuz kalan son başıyla kaçarak bir kuyudan yer altı dünyasına iner. Ayı İslam Batur onu takip eder.
20. Ayı İslam Batur önce Dağ Baturu'nu, sonra da Upkan'ı kuyudan aşağıya indirir. Ancak Yalmavuz büyü ile kuyunun içinde ateş yaktığı için onlar inmeyi başaramazlar.
21. Ayı İslam Batur Yalmavuz'un büyüyle yaktığı ateşi tükürerek ve işeyerek söndürür. Kuyuya iner.
22. Ayı İslam Batur, Yalmavuz'un yedinci başını keserek onu öldürür ve yer altı padişahına kendini tanıtır.
23. Yer altı padişahı kendisini Yalmavuz'dan kurtaran Ayı İslam Batur'u kızıyla evlendirir.
24. Ayı İslam Batur bir süre yer altında yaşadıktan sonra yeryüzüne çıkmak ister. Evlendiği prenses onu yeryüzüne çıkarır.
25. Ayı İslam Batur için üç gün üç gece düğün yapılır. Ayı İslam Batur tahta geçer.

B. Ayı İslam Batur Masalında Tespit Edilen Fonksiyonlar ise Şunlardır:

I. Aileden biri evden uzaklaşır.(Tanımı, uzaklaşma; simgesi, β.)

- Üç kız kardeş bir dağa giderler (β 3) .
- Ayı İslam Batur, Dağ Baturu ve Upkan ile birlikte ava çıkar (β3).

II. Kahraman bir yasakla karşılaşır. (Tanımı, yasak; simgesi, γ.)

- Dağda, dibinde altın ve incilerin bulunduğu bir ırmak vardır (γ2).
- Ayı, mağaranın ağzını bir taşla kapatır (γ2).

III. Yasak çiğnenir. (Tanımı, yasağı çiğneme; simgesi, δ.)

- Kız kardeşler ırmağa girip yüzerler (δ).
- Ayı İslam Batur, annesini alarak mağaradan kaçır (δ).

V. Saldırgan kurbanıyla ilgili bilgi toplar.(Tanımı, bilgi toplama; simgesi, ζ.)

- Kardeşler ırmakta yüzerlerken bir ayı gelip en küçük kardeşin kıyafetlerini çalar (ζ 2- 3).

VIII.Saldırgan aileden birine zarar verir.(Tanımı, kötülük; simgesi, A.)

- Ayı prensesi kaçırıp mağarasına götürür ve onunla birlikte olur. Bu birliktelikten bir erkek çocuk dünyaya gelir (A1-A15).

VIII a. Aileden birinin bir eksiği vardır, aileden biri bir şeyi elde etmek ister.(Tanımı, eksiklik; simgesi, a.)

- Kardeşler ırmakta yüzerlerken bir ayı gelip en küçük kardeşin kıyafetlerini çalar (a5).
- Upkan uyuyakalınca ateş söner ve Upkan ateş aramaya çıkar (a5).

IX. Kötülüğün ya da eksikliğin haberi yayılır, bir dilek ya da bir buyrukla kahramana başvurulur, kahraman gönderilir ya da kahramanın gitmesine izin verilir.(Tanımı, aracılık ve geçiş anı; simgesi, B.)

- Ayı İslam Batur on beş yaşına girince annesinin başından geçenleri öğrenir ve annesini alarak mağaradan kaçır (B4).

X. Aracı kahraman, eyleme geçmeyi kabul eder ya da eyleme geçmeye karar verir. (Tanımı, karşıt eylemin başlangıcı; simgesi, C.)

- Ayı İslam Batur on beş yaşına girince annesinin başından geçenleri öğrenir ve annesini alarak mağaradan kaçır (C).

- Ayı İslam yolda karşılaştığı Ayı'yı öldürür (C).
  - Üçüncü gün Ayı İslam Batur, Yalmavuz'u bekler ve gelince de devin altı başını keser (C).
- XI.** Kahraman evinden ayrılır.(Tanımı, gidiş; simgesi, ↑.)
- Ayı İslam Batur on beş yaşına girince annesinin başından geçenleri öğrenir ve annesini alarak mağaradan kaçır (↑).
  - Bir gün Ayı İslam Batur Dağ Baturu ve Upkan ile birlikte ava çıkar (↑).
- XIII.**Kahraman ileride kendisine bağışta bulunacak kişinin (bağışçının) eylemlerine tepki gösterir.(Tanımı, kahramanın tepkisi; simgesi, E.)
- Ayı İslam Batur, ormanda kendi adıyla yol kesip haraç toplayan Dağ Baturu ve Upkan ile karşılaşır ve onları dövüşte yenerek kendisine köle yapar (E5).
- XV.**Kahraman büyülü bir nesneyi ya da yardımcıyı edinmesini sağlayan bir sınama, sorgulama, saldırı vb. ile karşılaşır.(Tanımı, bağışçının ilk işlevi; simgesi, D.)
- Ayı İslam Batur önce Dağ Baturu'nu, sonra da Upkan'ı kuyudan aşağıya indirir. Ancak Yalmavuz büyü ile kuyunun içinde ateş yaktığı için onlar inmeyi başaramazlar (D9).
  - Ayı İslam Batur Yalmavuz'un büyüyle yaktığı ateşi tükürerek ve işeyerek söndürür. Kuyuya iner (D8).
- XV.** Kahraman, aradığı nesnenin bulunduğu yere ulaştırılır, kendisine kılavuzluk edilir ya da yol gösterilir.(Tanımı, iki krallık arasında yolculuk, bir kılavuz eşliğinde yolculuk; simgesi, G.)
- Yalmavuz kalan son başıyla kaçarak bir kuyudan yer altı dünyasına iner. Ayı İslam Batur onu takip eder (G6).
- XVIII.** Saldırgan yenik düşer.(Tanımı, zafer; simgesi, I.)
- Ayı İslam Batur, Yalmavuz'un yedinci başını keserek öldürür (I 5).
  - Ayı İslam yolda karşılaştığı Ayı'yı öldürür (I 5).
- XIX.** Başlangıçtaki kötülük giderilir ya da eksiklik karşılanır.(Tanımı, giderme; simgesi, K.)
- Ayı İslam Batur annesini alarak mağaradan kaçır (K10).
- XX.** Kahraman geri döner.(Tanımı, geri dönüş; simgesi, ↓.)
- Ayı İslam Batur'la annesi, annesinin memleketine gelirler (↓).
  - Ayı İslam Batur bir süre yer altında yaşadıktan sonra yeryüzüne çıkmak ister. Evlendiği prenses onu yeryüzüne çıkarır (↓).
- XXIII.** Kahraman kimliğini gizleyerek kendi evine döner ya da bir başka ülkeye gider.(Tanımı, kimliğini izleyerek gelme; simgesi, O.)
- Ayı İslam Batur, ormanda kendi adıyla yol kesip haraç toplayan Dağ Baturu ve Upkan ile karşılaşır ve onlardan gerçek kimliğini gizler (O).
- XXIV.**Düzmece bir kahraman, asılsız savlar ileri sürer.(Tanımı, asılsız savlar; simgesi, L.)
- Ayı İslam Batur, ormanda kendi adıyla yol kesen Dağ Baturu ve Upkan ile karşılaşır (L).
- XXVI.**Güç iş yerine getirilir.(Tanımı, güç işi yerine getirme; simgesi, N.)
- Ayı İslam yolda karşılaştığı Ayı'yı öldürür ve annesiyle birlikte annesinin memleketine gelirler (N).
  - Ayı İslam Batur yer altı padişahını Yalmavuz'dan kurtarır (N).
- XXVII.** Kahraman tanınır.(Tanımı,tanı(n)ma; simgesi, Q.)
- Ayı İslam Batur, Yalmavuz'un yedinci başını keserek öldürür ve yer altı padişahına kendini tanıtır (Q).
- XXVIII.**Düzmece kahramanın, saldırganın ya da kötünün gerçek kimliği ortaya çıkar.(Tanımı, ortaya çıkarma; simgesi, Ex.)
- Ayı İslam Batur, ormanda kendi adıyla yol kesip haraç toplayan Dağ Baturu ve Upkan ile dövüşür, onları dövüşte yenerek kendisine köle yapar (Ex).

XXIX. Düzmece kahraman ya da saldırgan cezalandırılır.(Tanımı, cezalandırma; simgesi, U.)

- Ayı İslam yolda karşılaştığı Ayı'yı öldürür (U).
- Ayı İslam Batur, Yalmavuz'u öldürür (U).
- Ayı İslam Batur, onları dövüşte yenerek kendisine köle yapar (U neg.).

XXX. Kahraman evlenir ve tahta çıkar.(Tanımı, evlenme; simgesi, W°.)

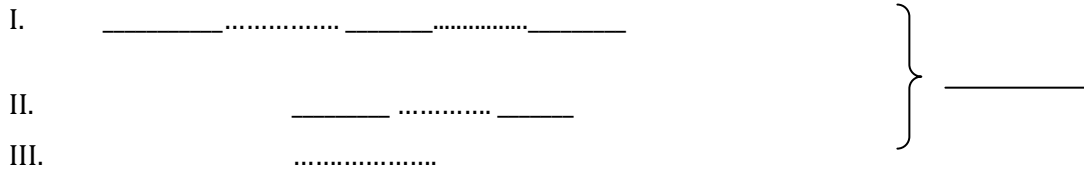
- Yer altı padişahı kendisini Yalmavuz'dan kurtaran Ayı İslam Batur'u kızıyla evlendirir (W°).
- Ayı İslam Batur yeryüzüne çıkmak ister. Evlendiği prenses, Ayı İslam Batur'u yeryüzüne çıkarır. Onların düğün yapılır ve Ayı İslam Batur tahta geçer (W°).

Sonuç

Ele aldığımız bu masal Propp'un yapısal çözümleme yöntemiyle çözümlendiğinde yirmi iki fonksiyonun ortak olduğu tespit edildi. Bunlar: β , γ , δ , ζ , A, B, a, C, D, E, G, I, K, L, O, N, Q, Ex, U Neg, $\downarrow$, $\uparrow$, W.

Masal bir başlangıç durumu ile başlamaktadır. Burada kahramanın ailesi hakkında bilgi verilir (Bir padişahın üç kızı vardır, ' α '). Kahramanın adı söylenir (Prensese,oğluna *Ayı İslam Batur* adını verir.). Propp'un yapısal çözümlemesinde en az fonksiyonlar kadar önemli olan, sabit olarak hizmet etmedikleri hâlde masalın asli ve önemli dört grubu da bu masalda kullanılmıştır. Bilgi edinme (&): Ayı İslam Batur tutsak olduklarını annesinden öğrenir; Ayı İslam Batur, Yalmavuz'un onları yemeğini yediğini arkadaşlarından öğrenir. Güdülenme (motivasyon): Ayı İslam Batur tutsak olduklarını annesinden öğrenir. Mağaranın kapısındaki taşı parçalar ve ayıyı öldürür; Ayı İslam Batur Yalmavuz'un onları yemeğini yediğini arkadaşlarından öğrenir ve Yalmavuz'u öldürür. Üçlemeyi kolaylaştıran öğeler (...): Padişahın üç kızı vardır, üçüncü yani küçük kızı kaçırılır; Ayı İslam Batur Yalmavuz ile savaşıyor üçüncü kişidir, Ayı İslam Batur kuyuya sarkıtılan üçüncü kişidir (...).

Ayı İslam Batur masalı Propp'un olaylar dizisine göre şeması yapılıncaya ortaya oldukça karışık bir şema çıkar çünkü Ayı İslam Batur masalı iki ayrı bölümden oluşur. Birinci bölümde padişahın küçük kızının bir ayı tarafından kaçırılması ve bu kızın oğlu tarafından kurtarılması anlatılırken; ikinci bölümde ise masal kahramanı olan Ayı İslam Batur'un evden ayrılıp tekrar eve dönüp tahta geçmesine kadar ki süreç anlatılır. Ayı İslam Batur'un evden ayrılması ve ava çıkması sırasında masala hareket katan bir olay daha yaşanır ve bu olay ise Upkan'ın ateşi kaybetmesi ve bulmasıdır. Ayı İslam Batur'un öyküsü birazcık da olsa kesintiye uğrar. Burada şemaya yeni kesit eklenir. Ateşin bulunmasıyla Ayı İslam Batur'un,mücadelesi devam eder. En sonunda ise Ayı İslam Batur'un yeryüzüne çıkması, evlenmesi ve tahta geçmesi ise masalı ortak bir sonuca bağlar. Bu da üç kısımdan oluşan hareketin birleşmesini sağlar. Ayı İslam Batur adlı masalın olaylar dizisinin (hareketinin) şeması ise şöyledir:

Birinci şemada, padişahın küçük kızının ayı tarafından kaçırılması, bu kızın oğlu Ayı İslam Batur tarafından kurtarılması ve baba evine geri getirilmesi; ikinci şemada, Ayı İslam Batur'un evden ayrılması ve eve dönmesi; üçüncü şemada ise Upkan'ın ateşi kaybetmesi ve tekrar bulması anlatılmaktadır. Bu üç şema ortak bir sonuçta birleşir. Ayı İslam Batur en

sonunda yeryüzüne çıkar evlenir ve tahta geçer. Bu da masaldaki üç hareketi birleştiren ögedir.

Sonuç olarak masalın şeması şöyledir: α , β_3 , γ_2 , ζ_2 - ζ_3 , A1-A15, Epik karakter, motivaasyon, B4, &C, $\uparrow$ I 5, Ex, Q, U neg., $\downarrow$, K10, $\downarrow$, β_3 , $\uparrow$, a5, $\uparrow$, $\downarrow$, &, B4, motivaasyon, C, (...), I 5, W°, W°.

Kaynakça

- ÇOBANOĞLU, Özkul (1999). *Halkbilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- EKİCİ, Metin (2013). *Halk Bilgisi (Folklor) Derleme ve İnceleme Yöntemleri*, Ankara: Geleneksel Yayıncılık.
- ÉYİK Batur (1999), *Uygur Helk Çöçekliri*, haz. Tursun Letip, Hucehmet Yunus, Tursun Zirdan, Mehet Osman, Sincan: Sincan Helk Neşriyatı.
- GÜNAY TÜRKEŞ, Umay (2011), *Elazığ Masalları ve Propp Metodu*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- İNAYET, Alimcan (2007), *Türk Dünyası Efsane ve Masallarında Bir Dev Tipi: Yalmavuz / Celmoğuz*, İzmir: Külcüoğlu Kültür Merkezi.
- PROPP, Vladimir (1998), *Folklor Teori ve Tarih*, çev. Necdet Hasgöl, Tolga Tanyel, İstanbul: Aveste Basım Yayın.
- PROPP, Vladimir (2001), *Masalın Biçimbilimi-Olağanüstü Masalların Yapısı*, çev. Mehmet Rifat, Sema Rifat, İstanbul: Om Yayınevi.
- RİFAT, Mehmet (1999), *"Masallara Yaklaşım Biçimleri" Gösterge Eleştirisi*, İstanbul: Kaf Yayınları.
- RİFAT, Mehmet (2000), "Rus Biçimbilimcileri ve Vladimir Propp", *XX. Yüzyılda Dilbilim ve Göstergebilim Kuramları I*, İstanbul: Om Yayınları.